

VYBRANÉ ASPEKTY CEREMÓNÍ A AUDIENCIÍ SPOJENÝCH S POBYTOM KONŠTANTÍNA A METODA V RÍME. OTÁZKY PROCESÍ A ARCHITEKTÚRY¹

Selected Aspects of Ceremonies and Audiences Regarding Constantine and Methodius' Stay in Rome. A Question of Processions and Architecture

Martin Husár

DOI: 10.17846/CL.2016.9.1.29-38

Abstract: HUSÁR, Martin. *Selected Aspects of Ceremonies and Audiences Regarding Constantine and Methodius' Stay in Rome. A Question of Processions and Architecture.* The main goal of the article is to deepen knowledge of ceremonies and audiences of Constantine and Methodius with the 9th century Popes in their capital city, Rome, and in their residences. The abovementioned brothers namely visited Pope Hadrian II (867 – 872) and John VIII (872 – 882). The author of the article takes a look at the possible activities, ceremonies of a reception, and further acting of Constantine and Methodius in Rome. Martin Husár tries to fill the gap in existing primary literary sources by help of indirect primary literary sources and knowledge obtained by architectural research. The Salonica brothers could have officially met with the Popes in the representative places, i.e. in the Vatican Complex, Lateran Palace, or in the important churches of Rome.

Key words: Pontiffs, 9th century, Constantine-Cyril, Methodius, processions, architecture

Abstrakt: HUSÁR, Martin. *Vybrané aspekty ceremóní a audiencií spojených s pobytom Konštantína a Metoda v Ríme. Otázky procesí a architektúry.* Hlavným cieľom predkladaného článku je prehĺbiť poznanie o slávnostiach a audienciách Konštantína a Metoda s pápežmi 9. storočia v ich hlavnom meste, Ríme, ako aj v ich sídlach. Vyššie uvedení bratia navštívili menovite pápeža Hadriána II. (867 – 872) a Jána VIII. (872 – 882). Autor článku sa zaoberá možnými aktivitami, slávnosťami, prijatiami a ďalším možným pôsobením Konštantína a Metoda v Ríme. Ďalej sa snaží vyplniť medzeru v existujúcich primárnych písomných prameňoch pomocou nepriamych primárnych literárnych prameňov a poznania získaného architektonickým výskumom. Solúnski bratia mohli oficiálne prísť do kontaktu s pápežmi na reprezentatívnych miestach, t. j. vo Vatikánskom komplexe, Lateránskom paláci, alebo vo významných rímskych kostoloch.

Kľúčové slová: pápeži, 9. storočie, Konštantín-Cyril, Metod, procesie, architektúra

1 Článok vznikol v rámci grantového projektu 1/0039/14 (*Témy byzantskej filozofie a ich reflexie na Slovensku*) a 1/0468/15 (*Severná časť Karpatskej kotliny na prelome antiky a stredoveku ako miesta zmien iniciovaných zvonka i zvnútra*) VEGA i I/19/2014 (*Včasnostredoveké panovnícke dvory Európy v súvislosti s pôsobením Konštantína, Metoda a ich učeníkov*) UGA. Autor článku ďakuje Johnovi F. Romanovi z Benedictine College v Atchisone (Kansas) za poznámky a usmernenia týkajúce sa včasnostredovekej liturgie v Ríme.

Reč primárnych prameňov

Predkladaný článok je zameraný na procesiový a architektonický aspekt pobytov Konštantína a Metoda v Ríme, ktoré doteraz ešte neboli nasledovným spôsobom samostatne riešené.²

Sv. Cyril a Metod, súčasní spolupatróni Európy, boli dôležitými diplomatmi a misionármi³ Byzantskej ríše i misionármi Veľkej Moravy. Rím navštívili obaja v rokoch 867 až 869, ako aj Metod samostatne roku 869 a 879/880. Hlavným dôvodom ich prítomnosti v Ríme bolo prezentovanie a obrana slovanskej liturgie⁴ pred pápežmi Hadriánom II. (867 – 872) a Jánom VIII. (872 – 882). Obidvaja museli počas toho určite podstúpiť i audiencie, slávnosti a dvorské rituály organizované pápežským dvorom. Sme o tom priamo či nepriamo informovaní viacerými primárnymi

² Problémom najpravdepodobnejšej cesty Konštantína a Metoda do Ríma sa nedávno zaoberal Peter Ivanič a Martina Lukáčová. IVANIČ, Peter – LUKÁČOVÁ, Martina. Journeys of St. Methodius within the years 860 – 881. In *Istoriija. Journal of History*, roč. XLIX, 2014, č. 1, s. 98-103. IVANIČ, Peter – LUKÁČOVÁ, Martina. Historicko-geografický kontext misií solúnskych bratov (Cesty sv. Konštantína-Cyrila a Metoda do roku 867). In *Konštantínove listy*, roč. 7, 2014, s. 9-11. IVANIČ, Peter – LUKÁČOVÁ, Martina. Svätý Metod na misijných a diplomatických cestách (Historicko-geografické súvislosti). In *Historický časopis*, roč. 63, 2015, č. 4, s. 655-658. Anthony-Emil N. Tachiaos sa zameral špeciálne na politické a historické pozadie cesty solúnskych bratov do Ríma. TACHIAOS, Anthony-Emil N. Cyril And Methodius' Visit to Rome in 868: Was It Scheduled or Fortuitous? In SCHREINER, Peter – STRAKHOV, Olga (eds.). *Chrysai Pylai. Zlataja Vrata. Essays presented to Ihor Ševčenko on his eightieth birthday by his colleagues and students (Palaeoslavica 10/2)*. Cambridge, MA, 2002, s. 210-221. Vo vyššie citovaných tituloch sa nachádza i ďalšia literatúra k preberanej problematike.

³ Prínajmenšom na začiatku svojej misionárskej činnosti museli vychádzať z byzantského rítu kresťanského východu. V Byzantskej ríši 9. storočia cirkev praktizovala dve formy tohto rítu a približne ich syntézu. Boli nimi mníšska, katedrálna/farská (grécky ἀκολουθία) a Studitská forma ako syntéza dvoch predchádzajúcich foriem. MARINČÁK, Šimon. Slovanská liturgia – liturgické dedičstvo byzantskej misie z 9. storočia? In *Slavica Slovaca*, roč. 40, 2005, č. 1, s. 46. ŠKOVIERA, Andrej. Liturgia cyrilometodskej misie na Veľkej Morave. In MICHALOV, Jozef et al. (eds.). *Duchovné, intelektuálne a politické pozadie cyrilometodskej misie pred jej príchodom na Veľkú Moravu*. Nitra 2007, s. 104-109, 120-122.

⁴ Najskôr bol slovanský bohoslužobný jazyk najpravdepodobnejšie schválený stálou synodou konštantínopolského patriarchátu a cisárom Michaelom III (842 – 867) v roku 862 alebo 863. Východná cirkev podporovala existenciu viacerých liturgických jazykov a slovanský jazyk nemohol byť výnimkou. ŠKOVIERA, Andrej. Stereotypy v interpretáciách textov o bohoslužobných jazykoch v cyrilo-metodských prameňoch. In BRTÁŇOVÁ, Erika (ed.). *Literárnohistorické kolokvium. I. Stredovek. II. Humanizmus a renesancia*. Bratislava 2013, s. 13, 14, 16, 27. Naopak v Ríme bolo oficiálne uznanie ďalšieho bohoslužobného jazyka niečím nezvyčajným a výnimočným, pretože západná cirkev a Svätá stolica chápali iba hebrejčinu, gréčtinu a predovšetkým latinčinu ako kanonické jazyky. Napriek tomu opät Strabo z Aachenu napísal vo svojej knihe o histórii liturgie (*Libellus*) z rokov 840 – 842, že existovala rozmanitosť v bohoslužbách, a to nie iba podľa rasy a jazyka, ale aj v rámci jednej rasy a jazyka. DOIG, Allan. *Liturgy and architecture: from the early church to the Middle Ages*. Surrey 2009, s. 146, 147. Pápež Hadrián II. (868) a Ján VIII. (880) dočasne schválili slovanský liturgický jazyk. ПЕНТКОВСКИЙ, Алексей М. Славянское богослужение в архиепископии святителя Мефодия. In РАДИГ, Јованка – САВИГ, Виктор (eds.). *Свети Турило и Методије и словенско писано наслеђе 863-2013*. Београд 2014, 102. V Ríme bola slovanská liturgia ale pravdepodobne slávená podľa rímskej/latinskej formy západného rítu, potom v priestore stredného Dunaja mohla byť slávená i v iných formách západného rítu (pravdepodobne v salzburskej alebo akvilejskej forme) alebo dokonca aj v byzantskom ríte. No tento problém ostáva naďalej otvoreným. ŠKOVIERA, Stereotypy v interpretáciách, s. 15, 22, 23. ŠKOVIERA, Liturgia cyrilometodskej, s. 112-119, 129.

literárnymi prameňmi. Z nich treba spomenúť najmä *Ordo*⁵ *Romanus Primus*,⁶ tzv. Rímsku legendu,⁷ Život Hadriána II.⁸ a iných pápežov (najmä) 9. storočia z cyklu *Liber pontificalis*, ďalej ide aj o Život Konštantína,⁹ Metoda,¹⁰ Klimenta,¹¹ alebo bulu pápeža Jána VIII. zvanú *Industriae tuae*¹².

Ku Konštantínovi a Metodovi sa v uvedených prameňoch viažu i zmienky o prinesení ostatkov sv. Klementa do Ríma, pri príležitosti čoho im pápež Hadrián II., duchovenstvo i rímsky ľud vyšli v ústrety¹³ (roku 867/868).¹⁴ Rovnako vieme o posvätení slovanských kníh v Bazilike Panny Márie

⁵ *Ordo* (latinsky) je liturgický text, popis úkonov slávenia verejnej úcty v kostole. PIERCE, Joanne. M. – ROMANO, John F. The *Ordo Missae* of the Roman Rite. Historical Background. In FOLEY, Edward (ed.). *A Commentary on the Order of Mass of the Roman Missal: A New English Translation*. Collegeville, MN, 2011, s. 7.

⁶ Uvedený prameň zhodnotím až v nasledujúcich riadkoch článku.

⁷ *Vita Constantini-Cyrilli cum translatione s. Clementis*. Uvedená biografická bola pravdepodobne vytvorená biskupom z Velletri, Gauderichom, súčasníkom Konštantína a Metoda. BARTOŇKOVÁ, Dagmar – VEČERKA, Radoslav (ed.). *Magnae Moraviae Fontes Historici II* (ďalej len *MMFH II*). Praha 2010, s. 102.

⁸ *Vita Hadriani II.* Životopis je neukončený a má neznámeho autora. Hlavný text nesleduje osudy pápeža Hadriána II. po decembri 870. DAVIS, Raymond (ed.). *The Lives of the Ninth-Century Popes (Liber Pontificalis)*. Liverpool 1995, s. 249. Prvý rukopis mohol byť napísaný už pred prvou polovicou roku 871. DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, s. xiii.

⁹ Žitije Konštantína Filosofova. Konštantínov životopis by mohol pochádzať z veľkomoravskej literárnej školy a taktiež by sme mohli za jeho autora považovať i samotného Metoda. BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH II*, s. 38.

¹⁰ Žitije Mefodija, archiepiskopa Moravy. Metodova biografická bola najskôr napísaná na území Veľkej Moravy, bezprostredne po Metodovej smrti, t. j. medzi rokom 885 a začiatkom roka 886. BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH II*, s. 114.

¹¹ Βίος Κλήμεντος. Uvedený životopis bol napísaný Teofylaktom, biskupom Ochridu, na konci 11. storočia a začiatkom 12. storočia. ŠKOVIERA, Andrej. O cyrilo-metodských prameňoch a ich prekladoch do slovenčiny. In *Slová Slovanov*. Bratislava 2013, s. 144.

¹² Bula je datovaná do júna 880. BARTOŇKOVÁ, Dagmar – VEČERKA, Radoslav (ed.). *Magnae Moraviae Fontes Historici III* (ďalej len *MMFH III*). Praha 2011, s. 161. *Industriae tuae* (Epistolae, 90). In BARTOŇKOVÁ, Dagmar – VEČERKA, Radoslav (ed.). *Magnae Moraviae Fontes Historici III* (ďalej len *MMFH III*). Praha 2011, s. 161-173.

¹³ *Vita Constantini-Cyrilli cum translatione s. Clementis* 9. In BARTOŇKOVÁ, Dagmar – VEČERKA, Radoslav (ed.). *Magnae Moraviae Fontes Historici II* (ďalej len *MMFH II*). Praha 2010, s. 110. Žitije Konštantína Filosofova XVII. In BARTOŇKOVÁ, Dagmar – VEČERKA, Radoslav (ed.). *Magnae Moraviae Fontes Historici II* (ďalej len *MMFH II*). Praha 2010, s. 90. Pochvalnoje slovo Kirillu i Mefodiju. In BARTOŇKOVÁ, Dagmar – VEČERKA, Radoslav (ed.). *Magnae Moraviae Fontes Historici II* (ďalej len *MMFH II*). Praha 2010, s. 148. Βίος Κλήμεντος III, 9. In BARTOŇKOVÁ, Dagmar – VEČERKA, Radoslav (ed.). *Magnae Moraviae Fontes Historici II* (ďalej len *MMFH II*). Praha 2010, s. 182. Uspenije Kirilla. In BARTOŇKOVÁ, Dagmar – VEČERKA, Radoslav (ed.). *Magnae Moraviae Fontes Historici II* (ďalej len *MMFH II*). Praha 2010, s. 224. *Legenda sanctorum Cyrilli et Methodii patronorum Moraviae* 6. In BARTOŇKOVÁ, Dagmar – VEČERKA, Radoslav (ed.). *Magnae Moraviae Fontes Historici II* (ďalej len *MMFH II*). Praha 2010, s. 236.

¹⁴ Pôvodne však Konštantín a Metod asi ani nemali v pláne prísť do Ríma a plánovali vyplávať do Byzancie z Benátok, kde však počas jesene roku 867 obdržali pozvanie od pápeža Mikuláša I. (858 – 867) na základe rozhovorov s benátskym duchovenstvom o slovanskej liturgii. DVORNÍK, František. *Byzantské misie u Slovanů*. Praha 1970, s. 146, 147. LÖWE, Heinz. Cyrill und Methodius zwischen Byzanz und Rom. In *Gli Slavi occidentali e meridionali nell'alto Medioevo: 15-21 aprile 1982. Tomo Secondo*. Spoleto 1983, s. 655, 656. Takto mohli prísť do Ríma najskôr v decembri 867 a najneskôr na začiatku roka 868. Ovplynulo to aj to, že pápež Mikuláš I. zomrel dňa 11. novembra 867 a pápež Hadrián II. sa svojho úradu ujal až 14. decembra 867. DVORNÍK, *Byzantské misie*, s. 145.

Väčšej (latinsky *Basilica Sanctae Mariae Maioris*, taliansky *Basilica di Santa Maria Maggiore*),¹⁵ ďalej o vysvätení Metoda i cyrilo-metodských učeníkov za kňazov v Bazilike sv. Petra, kde pápež uložil i slovanské evanjelium na oltár.¹⁶ Spomína sa i spievanie slovanskej liturgie v Bazilike sv. Petra a tiež v Bazilike sv. Pavla.¹⁷ V Bazilike Panny Márie Väčšej, Kaplnke sv. Petronily a sv. Ondreja sa spievala zase liturgia v nešpecifikovanom jazyku.¹⁸ Metod neskôr na kolenách prosil Hadriána II. o vydanie tela svojho brata Konštantína-Cyrila.¹⁹ Obaja sa opäť stretli pri Metodovom svätení za biskupa Panónie ešte v rovnakom roku 869.²⁰ Nakoniec medzi rokom 879 a 880²¹ alebo až v roku 880²² sa biskup Metod ukázal pred pápežom, tentoraz už Jánom VIII., kvôli obrane slovanskej liturgie a svojej pravovernosti.²³

K procesiám

Doba príchodu Konštantína a Metoda a potom tiež len samotného Metoda do Ríma sa viaže k obdobiu už vyše storočia trvajúcej pápežskej republiky, latinsky nazývanej *Sanctae Dei ecclesiae res publica Romanorum*,²⁴ ktorá bola založená po polovici 8. storočia za pomoci franských protektorov. Pápežská kúria už určitý čas poznateľne zintenzívňovala svoj záujem o vlastnú históriu i históriu samotnej cirkvi, čím mohla okrem iného vylepšovať i svoju autoritu. Už od 40. rokov 7. storočia sa však začalo premiestňovanie kostí martýrov a svätých z nechránených predmestí Ríma do Lateránskeho paláca, kostolov a (od druhej polovice 8. storočia) aj do kláštorov v rámci hradiieb, a to dvomi pápežmi východného pôvodu, Jánom IV. (640 – 642) a Teodorom I. (642 – 649). Tento viac-menej zvyk východnej cirkvi podložený i kánonom Koncilu v Kartágu roku 401 sa v Ríme začal už natrvalo udomáčať.²⁵ V druhej polovici 8. storočia sa tento proces už tak zin-

¹⁵ Žitije Konstantina Filosofa XVII. In BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH II*, s. 90.

¹⁶ Žitije Konstantina Filosofa XVII. In BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH II*, s. 90, 91. Žitije Mefodija, archijepiskopa Moravska VI. In BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH II*, s. 126. BETTI, Maddalena. *The Making of Christian Moravia (858-882). Papal Power and Political Reality*. Leiden 2014, s. 67, 103, 104. LÖWE, Cyrill und Methodius, s. 657. Andrej Škoviera zdôraznil, že vysvätenie Metoda a jeho i Konštantínových žiakov mohlo prebehnúť skôr v rímskom rite. ŠKOVIERA, Liturgia cyrilometodskej, s. 118.

¹⁷ Žitije Konstantina Filosofa XVII. In BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH II*, s. 90, 91. MARINČÁK, Slovenská liturgia, s. 40.

¹⁸ Žitije Konstantina Filosofa XVII. In BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH II*, s. 90, 91. Podľa Františka Dvorníka sa uvedené udalosti museli odohrať pred 10. marcom 868, pretože v tento deň syn biskupa Arsenia, Eleutherius, uniesol dcéru a ženu pápeža Hadriána II., následkom čoho bol samotný Arsenius obvinený, že synovi pomáhal. Arsenius preto ušiel z Ríma do južnej Itálie, kde mohol nájsť úkryt na dvore cisára Lothara II. (855 – 869). DVORNÍK, *Byzantské misie*, s. 152. Nie je však jasné, aký druh rítu (západný alebo byzantský) bol vykonávaný počas vyššie uvedenej slávnosti v Bazilike sv. Pavla. Prinajmenšom biskup Arsenius len ťažko mohol hovoriť slovanským jazykom a aj preto by bolo problémom pre neho celebrowať spomenutú omšu v ňom. ŠKOVIERA, Liturgia cyrilometodskej, s. 118.

¹⁹ Vita Constantini-Cyrilli cum translatione s. Clementis 11. In BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH II*, s. 111, 112.

²⁰ Žitije Mefodija, archijepiskopa Moravska VIII. In BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH II*, s. 130.

²¹ BETTI, *The Making of Christian*, s. 87.

²² LÖWE, Cyrill und Methodius, s. 680. MARSINA, Richard. *Metodov boj*. 3. edícia. Bratislava 2012, s. 92, 98.

²³ *Industriae tuae (Epistolae, 90)*. In BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH III*, s. 161-173.

²⁴ KRAUTHEIMER, Richard. *Rome. Profile of a City, 312-1308. With a new foreword by Marvin Trachtenberg*. Princeton 2000, s. 108.

²⁵ KRAUTHEIMER, *Rome. Profile*, s. 90, 113. V období pred 40. rokmi 7. storočia boli takéto praktiky

tenzívnil, že pápež Hadrián I. (772 – 795) musel dokonca uvaliť zákaz na vývoz relikvií martýrov a svätcov z Ríma.²⁶ Preto je pochopiteľné, že solúnskym bratom pápež Hadrián II. vyšiel v ústrety,²⁷ aby i takto vzdal úctu ostatkom svätého Klementa, štvrtého pápeža.²⁸

Konštantín a Metod museli počas svojej návštevy Baziliky sv. Petra vidieť i hradby mesta pápeža Leva IV. (847 – 855), latinsky zvaného *Civitas Leonina*, ktoré boli roku 853 dostavané okolo vatikánskeho komplexu. Tieto hradby dal pápež Lev IV. postaviť po ničivom arabskom nájazde na Rím roku 846, keď ostali vydrancovanými i dve dôležité baziliky, Bazilika sv. Petra i Bazilika sv. Pavla.²⁹ Taktiež treba uviesť, že ak by Metod navštívil pri svojej návšteve Ríma v roku 879 alebo 880 i Baziliku sv. Pavla, možno by už uvidel, ako sa i okolo nej vytvárajú dnes už nezachované hradby mesta pápeža Jána VIII., pomenovaného ako *Johannopolis*.³⁰

Predpokladám, že keď Hadrián II. vyšiel v ústrety solúnskym bratom, mohol ísť na koni. Dá sa to nepriamo predpokladať zo Života Hadriána II. i z *Ordo Romanus Primus*. V prvom písomnom prameni sa spomínajú vízie duchovenstva a zbožných laikov ešte predtým, než bol Hadrián II. vôbec zvolený za pápeža. Tí ho videli jazdiť s páliom na koni ako pápeža Mikuláša (I.), ktorý tak činil pri ceste medzi Bazilikou sv. Petra a Lateránskym palácom. V uvedených víziách ho predchádzali ctihodné osoby a za ním šiel dav v procesii.³¹ Pápež rovnako jazdieval na koni medzi chrámami i počas slávenia Veľkonočnej oktávy³² a pravdepodobne aj počas celoročnej liturgie zastavení.³³ Dobré nám to ilustruje *Ordo Romanus Primus*, ktoré ešte v podobe bez liturgických

pápežmi viac-menej odmietané. Spomenutý kánon Koncilu v Kartágu (401) stanovoval, že všetky oltáre, v ktorých sa nenachádzajú žiadne ostatky martýrov či biskupov, majú byť zničené. DOIG, *Liturgy and architecture*, s. 89.

²⁶ COLLINS, Roger. *Keepers of the Keys of Heaven. A History of the Papacy*. New York 2009, s. 156. COSTAMBEYS, Marios – LEYSER, Conrad. To be the neighbour of St. Stephen: patronage, martyr cult, and Roman monasteries, c. 600–c. 900. In COOPER, Kate – HILLNER, Julia (eds.). *Religion, Dynasty, and Patronage in Early Christian Rome, 300-900*. Cambridge 2007, s. 274. DEY, Hendrik W. *The Aurelian Wall and the Refashioning of Imperial Rome, AD 271-855*. Cambridge 2011, s. 236.

²⁷ Vita Constantini-Cyrelli cum translatione s. Clementis 9. In BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH II*, s. 130.

²⁸ TACHIAOS, Cyril And Methodius, s. 213, 214.

²⁹ COLLINS, *Keepers of the Keys*, s. 155, 156. COSTAMBEYS – LEYSER, To be the neighbour, s. 263. GANTNER, Clemens. New Visions of Community in Ninth-Century Rome: The Impact of the Saracen Threat on the Papal World View. In POHL, Walter – GANTNER, Clemens – PAYNE, Richard (eds.). *Visions of Community in the Post-Roman World. The West, Byzantium and the Islamic World, 300-1100*. Farnham; Burlington 2012, s. 406, 407. KRAUTHEIMER, *Rome. Profile*, s. 119.

³⁰ FRANZIA, Ennio. San Paolo fuori le Mura. In O'NEILL, John P. (ed.). *The Vatican Spirit and Art of Christian Rome*. New York 1975, s. 324. GREGOROVIVUS, Ferdinand. *History of the City of Rome in the Middle Ages. Vol. III. Translated by Annie Hamilton*. London 1895, s. 186, 187. KRAUTHEIMER, *Rome. Profile*, s. 119, 120.

³¹ Vita Hadriani II, Liber Pontificalis 108: 5. In DAVIS, Raymond (ed.). *The Lives of the Ninth-Century Popes (Liber Pontificalis)*. Liverpool 1995, s. 261.

³² Napríklad v angličtine sa toto obdobie nazýva Easter Week, Pascha Week, Bright Week alebo Renewal Week. Konkrétne sa začína od Nedele zmŕtvychvstania a trvá až do Bielej nedele, ktorá je druhou nedeľou veľkonočnou. ROMANO, John. F. *Liturgy and Society in Early Medieval Rome*. Surrey; Burlington 2014, s. 49, poznámka č. 200. TAFT, Robert F. Easter. In KAZHDAN, Alexander P. (ed.). *The Oxford Dictionary of Byzantium. Volume 1*. New York; Oxford 1991, s. 670. Pred Veľkonočnou oktávou je samozrejme Svätý týždeň (v angličtine Holy week), ktorý sa začína Kvetnou nedeľou a končí sa až Nedeľou zmŕtvychvstania. ROMANO, *Liturgy and Society*, s. 100. ROREM, Paul. Easter. In STRAYER, Joseph R. (ed.). *Dictionary of the Middle Ages. Volume 4*. New York 1984, s. 365.

³³ NOBLE, Thomas F. X. Topography, celebration, and power: the making of a papal Rome in the eighth and ninth centuries. In DE JONG, Mayke – THEUWS, Frans – VAN RHIJN, Carine (eds.). *Topographies*

vsuviak z územia na sever od Álp zrekonštruoval nedávno americký historik John F. Romano. Ním zrekonštruovaná podoba tejto príručky týkajúcej sa verejnej úcty v kostoloch, ktorú vykonával pápež počas Veľkonočnej oktávy, je z obdobia okolo polovice 8. storočia.³⁴ Na sever od Álp, vo Franskej ríši a neskôr i v jej nástupníckych mocenských útvaroch, bol uvedený prameň totiž modifikovaný a menený niekoľkokrát medzi poslednou štvrtinou 8. storočia a 10. storočím.³⁵ Nakoniec franské a germánske vplyvy zasiahli pápežskú liturgiu plne až v 11. storočí. Tá bola konkrétne v tomto období ovplyvnená rýnskym omšovým poriadkom.³⁶ Aj keď sa za viac než jedno storočie do príchodu Konštantína a Metoda mohli odohrať v pápežskej liturgii Veľkonočnej oktávy určité zmeny, zostáva pre nás *Ordo Romanus Primus* významným prameňom popisujúcim pápežov ceremoniálny sprievod medzi chrámami Ríma a v ich rámci, v ktorom východiskovú rolu hral Lateránsky palác. Konkrétne dvorania a duchovenstvo šli na koňoch i pešo v sprievode pred, popri, i za pápežom, ktorý bol tiež na koni.³⁷ V sprievode boli nesené aj rôzne liturgické predmety.³⁸ Niektoré z nich sa zhodovali s tými, ktoré niesli Rimania vítajúci Konštantína a Metoda pri ich príchode do Ríma s ostatkami sv. Klementa. Vieme to podľa niekoľkých prameňov týkajúcich sa životov Konštantína a Metoda.³⁹ Menovite išlo o kríže, kadidelnice a sviece bez svietnikov, ktoré sú ale spomínané v *Ordo Romanus Primus*.⁴⁰

of Power in the Early Middle Ages. Leiden 2001, s. 84, 85. HUMPHRIES, Mark. From emperor to pope? Ceremonial, space, and authority at Rome from Constantine to Gregory the Great. In COOPER, Kate – HILLNER, Julia (eds.). *Religion, Dynasty and Patronage in Early Christian Rome, 300-900*. Cambridge 2007, s. 53, poznámka č. 158.

- ³⁴ *Ordo Romanus Primus*. In ROMANO, John F. *The First Roman Ordo (OR I): A new presentation of the Latin text* [online]. 2012, s. 1-8. Internetový zdroj: <http://medievalliturgy.com/files/First_Roman_Ordo_Latin.pdf> – latinská verzia na internete. *Ordo Romanus Primus*. In ROMANO, John F. (ed.). *Liturgy and Society in Early Medieval Rome*. Surrey; Burlington 2014, s. 229-248 – latinská verzia i anglický preklad. *The First Roman Ordo*. In ROMANO, John F. (ed.). *The First Roman Ordo (OR I): A new translation*. [online]. 2012, s. 1-9. Internetový zdroj: <http://medievalliturgy.com/files/First_Roman_Ordo_English.pdf> – anglický preklad na internete. Ako príklad staršieho publikovania a prekladu uvedeného prameňa môže poslúžiť napríklad i verzia od zostavovateľa E. G. Cuthberta F. Atchleyho. *Ordo Romanus Primus*. In ATCHLEY, E. G. Cuthbert F. (ed.). *Ordo Romanus Primus*. London 1905, s. 116-149.
- ³⁵ NOBLE, Topography, celebration, s. 85. ROMANO, John F. The Fates of Liturgies: Towards a History of the First Roman Ordo. In *Antiphon*, roč. 11, 2007, č. 2, s. 45, 54, 55. Pápežské omše v 9. storočí sa celkom určite odlišovali od tých, ktoré boli vykonávané v Ríme v predchádzajúcich storočiach. V súčasnosti však nie je možné uspokojivo preskúmať uvedený fakt na základe písomných prameňov. Napriek tomuto vyhláseniu existujú ojedinelé informácie, ktoré nám rozširujú naše poznanie o pápežskej liturgii 9. storočia. V tomto storočí sa začal objavovať misál, liturgická kniha obsahujúca každú časť a modlitbu omše. Tzv. *Ordines Missarum* 9. storočia začali obsahovať tiež súkromné ospravedlňujúce modlitby kňaza, ktoré ho očisťovali pred Bohom na začiatku omše, pri oltári, pri obetovaní a pri Svätom prijímaní. PIERCE – ROMANO, *The Ordo Missae*, s. 17, 20.
- ³⁶ DOIG, *Liturgy and architecture*, s. 125. PIERCE – ROMANO, *The Ordo Missae*, s. 23. ROMANO, *The Fates of Liturgies*, s. 72.
- ³⁷ *Ordo Romanus Primus* 7-13. In ROMANO, *Liturgy and Society*, s. 230, 231. ROMANO, *Liturgy and Society*, s. 83, fig. 2.1.
- ³⁸ *Ordo Romanus Primus* 11, 19, 20-22. In ROMANO, *Liturgy and Society*, s. 231-233. NOBLE, Topography, celebration, s. 85, 86.
- ³⁹ Žitije Konštantína Filosofova XVII. In BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH II*, s. 90. Βίος Κλήμεντος III, 9. In BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH II*, s. 182. Uspenije Kirilla. In BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH II*, s. 224.
- ⁴⁰ *Ordo Romanus Primus* 21. In ROMANO, *Liturgy and Society*, s. 232.

V *Ordo Romanus Primus* sa spomína i to, že tzv. druhý poddiakon (latinsky *subdeaconus sequens*) mal pred pápežovou omšou položiť na oltár evanjelium.⁴¹ Podľa Života Metoda to bol práve pápež⁴², ktorý položil slovanské evanjelium na oltár v Bazilike svätého Petra,⁴³ kde sa spievala počas návštevy Konštantína a Metoda slovanská liturgia. Biografia sv. Klimenta uvádza, že k oltáru boli nesené i slovanské liturgické knihy v Bazilike Panny Márie Väčšej počas prvého dňa slávania slovanskej liturgie.⁴⁴ Na základe Života Konštantína zase vieme, že ich pápež Hadrián II. posvätil a uložil v uvedenej bazilike a taktiež boli pri nich spievané liturgické piesne v nešpecifikovanom jazyku, ako som už uviedol vyššie.⁴⁵

Celkovo môžem zrekapitulovať vyššie uvedené a obohatiť to i ďalšími poznámkami na nasledujúcich riadkoch. Podobné procesie ako v liturgii Veľkonočnej oktávy v Ríme sa mohli udiať i pri slávení slovanskej liturgie v roku 867/868. Procesie sa zastavili v týchto chrámoch: prvý deň v Bazilike Panny Márie Väčšej a sv. Petra, potom na druhý deň v Kaplnke sv. Petronily, tretí deň v Kaplnke sv. Ondreja a večer rovnakého dňa v Bazilike sv. Pavla. Naviac sa dá spomenúť i to, že vo všetkých troch uvedených veľkých bazilikách sa obyčajne slávila aj Veľkonočná oktáva mesta Rím.⁴⁶ Ďalej vieme, že Kaplnka sv. Petronily prezentovala franskú prítomnosť v Ríme, keďže dcéra sv. Petra, Petronila, bola totiž patrónkou franskej kráľovskej rodiny.⁴⁷ Kaplnka sv. Ondreja a Bazilika sv. Pavla mohli zase zastupovať byzantskú prítomnosť v Ríme. Sv. Ondrej bol jedným z konštantínopolských svätých, ktorého uctievanie bolo v hlavnom meste Byzancie spájané aj s úctou k sv. Tomášovi. Vedľajší oltár venovaný sv. Tomášovi nachádzame nakoniec i vo vyššie spomínanej Kaplnke sv. Ondreja v Ríme.⁴⁸ V neposlednom rade sv. Pavol priniesol kresťanstvo do Thessaloník, rodného mesta Konštantína a Metoda.⁴⁹

K architektúre

K miestam v rámci Ríma, na ktorých sa Konštantín a Metod mohli stretnúť s pápežmi, patria predovšetkým recepcné a prijímacie siene v latinčine označované ako *triclina*, *aulae*, alebo *atria*, ďalej sa mohli stretnúť v priestore stĺporadií (latinsky *porticus*), promenád, či miestností nazývaných latinsky *secretaria*, ktoré slúžili ako sakristie, súkromné kaplnky či všeobecne miesta určené na stretávanie sa.⁵⁰ Práve tu pápeži udeľovali audiencie pre návštevníkov, vyslancov, hodnostárov, ďalej oznamovali uznesenia synod, oslovovali Rimanov, atď.⁵¹

⁴¹ *Ordo Romanus Primus* 31. In ROMANO, *Liturgy and Society*, s. 234.

⁴² V uvedenom písomnom prameni sa mylne vyskytuje meno pápeža Mikuláša (I.). Išlo však o Hadriána II. Žitije Mefodija, archijepiskopa Moravьska VI. In BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH II*, s. 126.

⁴³ Βίος Κλήμεντος III, 9. In BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH II*, s. 182, 183.

⁴⁴ Žitije Konstantina Filosofoa XVII. In BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH II*, s. 90.

⁴⁶ ROMANO, John. *F. Ritual and Society in Early Medieval Rome*. PhD dissertation. Harvard University. Cambridge, MA, fig. 4.3. ROMANO, John. F. Announcing the Station in Early-Medieval Rome: A New Interpretation of 'Statio' in OR I, 108. In *Archiv für Liturgiewissenschaft*, roč. 51, 2009, s. 348.

⁴⁷ ALCHERMES, Joseph. D. Petrine Politics: Pope Symmachus and the Rotunda of St. Andrew at Old St. Peter's. In *The Catholic Historical Review*, roč. 81, 1995, č. 1, s. 5, fig. 2. GOODSON, Caroline. J. *The Rome of Pope Paschal I. Papal power, urban renovation, church rebuilding and relic translation, 817-824*. Cambridge 2010, s. 27, 183, 184, 215.

⁴⁸ ALCHERMES, Petrine Politics, s. 5, fig. 2. GOODSON, *The Rome of Pope*, s. 183, 184.

⁴⁹ TACHIAOS, Cyril And Methodius, s. 214.

⁵⁰ ROMANO, *Ritual and Society*, s. 237, 239, 240, fig. 4.2.

⁵¹ NOBLE, Topography, celebration, s. 53, 54.

Najreprezentatívnejšie z nich boli *aulae* a *triclinia*. *Aulae* sa už v neskorkej antike využívali pre spoločenské účely a audiencie.⁵² Ako vzory pre *triclinia*, ktoré budem rozoberať na nasledujúcich riadkoch, musíme brať primárne *triclinia* s tromi apsidami (grécky *τρίκογχος*) z obdobia tetrarchie slúžiace pre účely spoločenských udalostí a stolovania.⁵³ To posledné sa dialo práve v priestore apsid. Kým v Byzancii vieme kontinuálne sledovať tradíciu triklinií od neskororímskej architektúry, v západnej časti bývalej Rímskej ríše sa podobné stavby začali objavovať po 5. storočí opäť až v 8. storočí, a to konkrétne v Ríme a potom vo Franskej ríši.⁵⁴ Siene tohto typu boli prejavom panovníkovej suverenity a prestíže, ktoré sa jednoznačne spájali s tradíciou Rímskej ríše.⁵⁵

V 9. storočí mohli byť v Lateránskom paláci v prevádzke štyri a možno až šesť triklinií, z ktorých jedno pravdepodobne postavil pápež Mikuláš I., ktorý pozval Konštantína a Metoda do Ríma.⁵⁶ Dve najznámejšie trikliniá postavil však pápež Lev III. (796 – 816) na prelome 8. a 9. storočia. Väčšie triklinium s dĺžkou 68 metrov bolo nazývané latinsky *Aula Concilii* a malo 11 apsid vybavených stolmi a pohovkami za účelom stolovania.⁵⁷ To menšie s piatimi apsidami⁵⁸ bolo zdobené i mozaikami s motívmi, ktoré vyjadrovali fakt, že svetská i cirkevná moc pochádza z Ríma a rímska cirkev si volí svojho ochrancu sama.⁵⁹ Na mozaikách totiž Ježiš Kristus podával kľúče pápežovi Silvestrovi (314 – 335) alebo sv. Petrovi a kopiju so zástavou Konštantínovi Veľkému (306 – 337) a potom sv. Peter podával Levovi III. pálium a Karolovi Veľkému (768 – 814) kopiju so zástavou.⁶⁰ Návštevníci obyčajne prichádzali do triklinia z vestibulu, ďalej prešli po schodoch do priestoru pred aulou a následne potom, ako boli vyzvaní uvádzačmi (latinsky *nomenculatores*), mohli vstú-

⁵² ULRICH, Roger B. – QUENEMOEN, Caroline K. (eds.). *A Companion to Roman Architecture*. Chichester 2014, s. 482.

⁵³ SMITH, Dennis E. The Greco-Roman Banquet as a Social Institution. In SMITH, Dennis E. – TAUSSIG, Hal (eds.). *Meals in the Early Christian World. Social Formation, Experimentation, and Conflict at the Table*. New York 2012, s. 27. ULRICH – QUENEMOEN, *A Companion to Roman*, s. 499. ZARMAKOUPI, Mantha. Private Villas: Italy and the Provinces. In ULRICH, Roger B. – QUENEMOEN, Caroline K. (eds.). *A Companion to Roman Architecture*. Chichester 2014, s. 377.

⁵⁴ GOODSON, *The Rome of Pope*, s. 22. LAVIN, Irving. The house of the Lord: Aspects of the role of palace triclinia in the architecture of late Antiquity and the early Middle Ages. In *The Art Bulletin*, roč. 44, 1962, s. 12, 13.

⁵⁵ LAVIN, The house of the Lord, s. 14.

⁵⁶ GOODSON, *The Rome of Pope*, s. 22. NOBLE, Topography, celebration, s. 52, 68.

⁵⁷ Vita Leonis III, Liber Pontificalis 98: 39. In DAVIS, Raymond (ed.). *The Lives of the Eighth-Century Popes (Liber Pontificalis). The Ancient Biographies of Nine Popes from AD 715 to AD 817*. Liverpool 1992, s. 197, 198. GOODSON, *The Rome of Pope*, s. 22. LUCHTERHANDT, Manfred. Stolz und Vorurteil. Der Westen und die byzantinische Hofkultur im Frühmittelalter. In BAUER, Franz A. (ed.). *Visualisierungen von Herrschaft. Frühmittelalterliche Residenzen – Gestalt und Zeremoniell*. Istanbul 2006, Abb. 15, 19–21. KRAUTHEIMER, *Rome. Profile*, s. 121, 122.

⁵⁸ Vita Leonis III, Liber Pontificalis 98: 10. In DAVIS, *The Lives of the Eighth-Century*, s. 183, 184. LUCHTERHANDT, Stolz und Vorurteil, s. 179, 180, Abb. 6, 9, 10. KRAUTHEIMER, *Rome. Profile*, s. 115, fig. 88–90.

⁵⁹ DRAKE, H. A. Topographies of Power in Late Antiquity and Beyond. In: RAPP, Claudia – DRAKE, H. A. (eds.). *The City in the Classical and Post-Classical World: Changing Contexts of Power and Identity*. Cambridge 2014, s. 227. WALTER, Christopher. Papal political imagery in the medieval Lateran palace (VIIa). In WALTER, Christopher (ed.). *Prayer and Power in Byzantine and Papal Imagery*. Aldershot 1993, s. VIIa/176.

⁶⁰ COLLINS, *Keepers of the Keys*, s. 149. DRAKE, Topographies of Power, s. 225, 226. KRAUTHEIMER, *Rome. Profile*, s. 115. LAVIN, The house of the Lord, s. 13. GOODSON, *The Rome of Pope*, s. 20–22, fig. 6. NEES, Lawrence. *Early Medieval Art*. Oxford 2002, s. 189, 190. NOBLE, Thomas. F. X. *The republic of St. Peter. The Birth of the Papal State, 680–825*. Philadelphia 1991, s. 323, 324. NOBLE, Topography, celebration, s. 68, 69.

piť do auly cez kolonádu. Počas slávnostných vstupov do triklínia šli v popredí sprievodov speváci (latinsky *schola cantorum*), potom duchovenstvo, sudcovia, palácovi úradníci i dvoranania a nakoniec rímska aristokracia.⁶¹

V priebehu 9. storočia však došlo k úpadku pápežskej honosnosti, čo išlo ruka v ruku s tendenciami k decentralizácii pápežskej moci a ceremónií v Ríme. Po roku 810 pápeži poskytovali o poznanie menej zdrojov a luxusných tovarov vo forme darov rímskym kostolom. Pápež Štefan IV. (816 – 817) a Paschal I. (817 – 824) tiež premiestnili svoje rezidencie z Lateránskeho paláca na vrch Esquilín, vedľa Baziliky Panny Márie Väčšej a Kostola sv. Praxedes, martyčky. Trend súkromných rezidencií pápežov pokračoval aj ďalej. Nakoniec už chátrajúci Lateránsky palác a ceremónie v ňom obnovil až pápež Lev IV.⁶²

To, že v roku 867/868 Konštantín, Metod a ich sprievod mohli byť prijatí po oslave slovanskej liturgie v Bazilike Panny Márie Väčšej⁶³ i v miestnosti latinsky zvanú *secretarium*, môže podporovať i fakt, že pápež Hadrián II. sa v tejto miestnosti spomínanej baziliky stretol roku 868/869 s vyslancom byzantského cisára Basilea I. (867 – 886), metropolitom Jánom z mesta Sylaeum v Pamfýlii. Hadrián II. sedel počas daného stretnutia v sekretáriu s biskupmi a hodnostármi a taktiež od byzantského cisára prijal dary a listy.⁶⁴ Treba uviesť aj to, že ak solúnski bratia šli večer tretieho dňa slávenia slovanskej liturgie do Baziliky sv. Pavla stojacej za Aureliánskymi hradbami mesta Rím, mohli sem najpravdepodobnejšie prejsť popod kryté stĺporadie idúce od hradieb až priamo k tejto bazilike. Uvedené kryté stĺporadie bolo postavené najskôr už v neskorom 5. storočí.⁶⁵

Do diskusie

Prítomnosť Konštantína a Metoda v Ríme a ich kontakt s pápežskou kúriou museli byť ovplyvnené jej ceremoniálnym poriadkom, ideológiou a samotnou politikou pápežov. Oslava prítomnosti solúnskych bratov, prinesenia ostatkov sv. Klementa do Ríma i slovanskej liturgie v roku 867/868 by mohla obsahovať aj prvky oslavy Veľkonočnej liturgie, ktorá sa konávala vo včasnostredovekom Ríme. Konštantín a Metod sa mohli oficiálne stretnúť s pápežmi na reprezentatívnych miestach, ktoré sa nachádzali v Lateránskom paláci, Vatikánskom komplexe či v dôležitých rímskych kresťanských chrámoch formátu Baziliky Panny Márie Väčšej.

SUMMARY: SELECTED ASPECTS OF CEREMONIES AND AUDIENCES REGARDING CONSTANTINE AND METHODIUS' STAY IN ROME. A QUESTION OF PROCESSIONS AND ARCHITECTURE. The presence of Constantine and Methodius in Rome and their contact with the Papal Court should have been influenced by the papal ceremonial order, ideology and policy. Both of them visited Rome between 867/868 and 869 and Methodius in 869 and 879/880. They were invited by Pope Nicholas I (858 – 867) and came upon Pope Hadrian II (867 – 872) and John VIII (872 – 882). The author of the article used the various primary literary sources and knowledge of recent and present-day scientific research in regard to these facts. The celebration of the arrival of the Salonica brothers in Rome, bringing

⁶¹ LUCHTERHANDT, Stolz und Vorurteil, s. 182, poznámka č. 32, 184.

⁶² Vita Leonis IV, Liber Pontificalis 105: 16. In DAVIS, Raymond (ed.). *The Lives of the Ninth-Century Popes (Liber Pontificalis)*. Liverpool 1995, s. 117. KRAUTHEIMER, *Rome. Profile*, s. 121. LUCHTERHANDT, Stolz und Vorurteil, s. 200, 201.

⁶³ Žitije Konstantina Filosoфа XVII. In BARTOŇKOVÁ – VEČERKA, *MMFH II*, s. 90, 91.

⁶⁴ Vita Hadriani II, Liber Pontificalis 108: 25. In DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, s. 272.

⁶⁵ DEY, Hendrik W. *The Aurelian Wall*, s. 227, 228. GREGOROVIVS, *History of the City*, s. 186, 187.

of the mortal remains of St. Clement and the Slavonic liturgy in 867/868 could have included patterns of the celebration of Easter Week which took place in early medieval Rome. The Lateran Palace, Vatican Complex, or important churches of Rome, like Basilica of St. Mary Major, seem to be the most suitable and representative places where the Popes could have given to Constantine and Methodius audiences. Concretely, meeting spots might have been reception halls (*triclinia, aulae, or atria* in Latin), colonnades (*porticus* in Latin), esplanades or the so called *secretaria*.

Mgr. Martin Husár, PhD.
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty of Arts
Institute for Research of Constantine and Methodius' Cultural Heritage
Trieda A. Hlinku 1
949 74 Nitra
Slovakia
mhusar@ukf.sk